

Kitap Tanıtımı

Lale Bilir

Yıldız Teknik Üniversitesi (lalebilir.ege@gmail.com)

Prof. Dr. Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili*, Kesit Yayınları, İstanbul 2009.

Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu* adlı kitabında “*Türkiye'nin en mühim kültür davası, hiç şüphesiz, dil davasıdır. O, bütün davaların başında gelir. Onu halletmedikçe, kültürle alakalı diğer meseleleri halletmeye imkân yoktur. Çünkü düşünce ve duyguları nesilden nesile, insandan insana nakletme vasıtası dil, her türlü kültür faaliyetinin temelini teşkil eder. İnsanoğlu, dil vasıtasıyla, dille dayanarak düşünür; dil vasıtasıyla bilgi edinir; milli ve içtimai tesanüt dil ile olur.*”¹der. Yani dil insanoğlunu çevreleyen bir hayat damarı gibi onun yaşamını devam ettiriyor. Ancak biz hayat damarımıza ya da Kaplan'ın deyimiyle Dil davamıza yıllarca sahip çıkamadık. Osmanlı Türkçesi diye adlandırdığımız dilimizin 600 yıllık tarihine başka bir dilmiş gibi uzak durduk. Bunda Türk Dil Kurumunun Nurettin Topçu'nun tanımıyla donkişorvari bir budama yapmasının etkisi büyüktür. Bu budama dilimizi zayıf bırakmıştır. Günümüzde gençler bundan 20 yıl öncesinin bile gazete, kitap ve dergilerini okuyamayacak hale gelmiştir. Durum daha kötüye gitmeden yapılan hatadan geri dönülmeye başlanmıştır. Bu dönüşle Osmanlı Türkçesine karşı ciddi bir ilgi artışı vardır. İlgiyle birlikte ortaya çıkan eserlerde de artış yaşanmaktadır.

Türkçeyle ilgili nitelikli çalışmalarıyla tanınan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hayati Develi tarafından kaleme alınan, Eğitim ve Edebiyat Fakültelerinde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler ve Osmanlı Türkçesine ilgi duyanlar için bir ders ve sahaya giriş kitabı niteliği taşıyan bu eser, Kesit yayınları tarafından 2009 yılında okuyucuların teveccühüne sunuldu.

Kitap, kısa bir önsözün ardından bir giriş, yedi ana bölüm ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazar kitabın önsözünde Türkçenin tarihi süreçteki değişimini ve kitabın amacını ortaya koymuştur. Giriş kısmında ise (s. 9-10), Osmanlı Devletinin resmi dilinin Türkçe olması ve sarayda her zaman Türkçe konuşulması üzerinde durmuştur.

Kitabın birinci bölümü (s.11-20) Osmanlı Kimdir? adlı bölümdür. Bu bölüm Osmanlı'nın Aidiyeti ve Osmanlı Aidiyeti adlı iki kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde Yazara göre hanedan veya kurucu çekirdek kadro anadillerini terk etmemişlerdir. Bu da Osmanlı aidiyetinin özünü oluşturmaktadır. Osmanlı

¹ Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, İstanbul 2014, s.134

Devletinde yeknesak bir kimlik/aidiyet yoktur. Müslüman halk Hristiyan halka göre Osmanlı kimliğine daha çok sahip çıkmıştır. Bununla birlikte merkezin patronajında şekillenen kültür kendi kimliğini de oluşturmuş, bu kimliğin taşıyıcısı da esasen Türkçe olmuştur.

Kitabın Osmanlı'nın Dilleri adlı ikinci bölümü (s. 21-33) İkidillilik/Çokdillilik, 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dilsel Dağılım ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dilsel Dağılım adlı üç kısımdan oluşmaktadır. Yazar bu bölümde Osmanlı Devletinin antik imparatorluklar geleneğine uyarak çok dilli olmayı toplumsal sorun teşkil etmediğinden bahseder. Ancak Balkanlarda çokdilliliğin Anadolu'ya göre fazla olduğunu söyler. Osmanlı Devletinin yaşadığı dönemde güçlü bir devlet olması ve geniş coğrafyaya yayılması sayesinde 19. Yüzyılda Avrupa'da en yaygın dillerden birinin Türkçe olduğunu belirtir.

Kitabın üçüncü bölümü (s 35-50) olan Osmanlı Türkçesi adlı bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Türkiye Türkçesinin Oluşumu adlı kısımda yazar Türkiye Türkçesinin 13. yüzyıldan itibaren gelişimine ve tasnifine değinmiştir. Selçuklu devletindeki Farsçanın güçlü etkisi Anadolu Selçuklu devletinde de kendisini güçlü bir şekilde hissettirdi. 13. yüzyıldan itibaren ise Anadolu'da Orta Asya'dan gelen Türk göçleriyle birlikte nüfusun artması ve hitap edilen kitlenin değişmesi ve bu kitlenin zorunlu Türkçe isteğiyle Farsça ve Arapça Anadolu'da güç kaybetti. Yerini Türkçeye bıraktı. Anadolu Selçuklu Devletinden sonra yerine kurulan yönetimlerde Türkçeye dayalı bir yönetim tercih ettiler. Bu da Türkçenin gücünü pekiştirdi.

13. yüzyıldan sonraki yazılı kaynaklarda tanıdığımız Türkiye Türkçesi Oğuz dili olarak adlandırılmaktadır. Oğuzca ilk defa yazı dili olarak Türkiye'de gelişmeye başlamıştır. Türkler bu dönemde ana hatlarıyla üç ayrı bölgede üç ayrı yazı dili meydana getirmişlerdir. Bunlardan ilki Doğu Türkçesi mirasını devralan Çağatayca, ikincisi İdil boyu ve Memlûklerde gelişen Kıpçakça ve sonuncusu da Anadolu'da gelişen Türkiye Türkçesidir.

Yazar sınıflandırma ve isimlendirmelerde dilin bütünlüğünü ve sürekliliği açısından 20. yüzyıldan önceki dili "Tarihi Türkiye Türkçesi" olarak isimlendirir. Develi'nin daha çok dilin söz varlığının niteliğine ve söz dizimindeki değişmelere göre yaptığı tasnife göre genel hatlarıyla Türkiye Türkçesini şu dönemlere ayırır:

Tarihi Türkiye Türkçesi (Osmanlı Türkçesi)

a)Eski Osmanlı Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi):13. yüzyıldan 15. yüzyılın ortalarına kadar.

b)Klasik Osmanlı Türkçesi: 15. yüzyılın ortalarından 19. yüzyıla kadar.

c)Yeni Osmanlı Türkçesi: Tanzimat döneminden 1908'e kadar.

Yeni Türkiye Türkçesi (Bugünkü dilimiz): 1908'den günümüze kadar.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı olan Türkiye Türkçesinde Standartların Oluşması adlı kısmında yazar 13. ve 14. yüzyıl metinlerinde imlâ konusundaki

ayrılıklarına ve Türkiye Türkçesinin özellikle İstanbul'un fethinden sonra İstanbul odaklı değişmesine değinmiştir. İmlâdaki farklılıklarda kullanılan alfabenin etkisi üzerinde durmuştur. Zira kullanılan alfabe dilin ünlü sistemini elverişli bir şekilde göstermemektedir. Bu da metinlerin okunmasında birkaç farklı seslendirmeye imkân vermiştir.

Osmanlı'nın Türkçesi adlı bölüm (s.51-68) kitabın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm üç kısımdan meydana gelmektedir.

Yazar bölümün girişinde Anadolu Türk entelektüellerinin 13. yüzyıl sonunda büyük ölçüde İslamlaşması ile Arapça ve Farsçanın neden İslam coğrafyasında güçlü olduğuna değinmiştir. Arapçanın bu kadar yaygın ve güçlü olmasını İhsan Fazlıoğlu'nun görüşleriyle açıklamıştır. Fazlıoğlu "*Hakikatin hangi dille temsil edileceği sorunu, hakikatin ulaştırıldığı insanın hangi dili konuştuğu sorusuna verilecek cevaba bağlıdır. Bu dönemde yüksek İslam kültürünün dili Arapça olunca yani hakikatin temsil edildiği dil Arapça olunca, üst-kültürün eğitimi alan kişi de Arapça üzerinden hakikati elde eder ve onunla ilişki kurar. Hakikatin ulaştırıldığı kişi Türkçe konuşan bir kişi ise, anlama sorununu aşmak için, hakikatin Türkçe'yle temsil edilmesi gerekir.*" der.

Dördüncü bölümün ilk kısmı olan bir Üst Dil Oluşturma Çabası adlı bölümde ise yazar İstanbul'un fethinden sonra İstanbul ve çevresinde oluşan dil ile Osmanlı devletinin diğer yerlerinde konuşulan dil arasındaki farklılıklar üzerinde durmuştur. Yazara göre İstanbul'da konuşulan Türkçe, Anadolu'daki Türkçeden hayli farklıdır. Kelime hazinesinin zenginliği ve söyleş bakımından İstanbul'da gelişen Türkçe daha ince bir dildir.

Dördüncü bölümün ikinci kısmı olan Osmanlıca Nedir? adlı kısımda yazar A. Sırrı Levend, Suat Baydur ve T. Yücel'in Osmanlıca hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Yazara göre benzeri pek çok olan bu görüşler ortak argümanlara dayanır:

a) Osmanlıca/yapay düzmece bir yazı dilidir; b) Üç dili oluşmasıyla oluşmuş bir aşuredir; c) Osmanlıca halktan kopuktur; d) Osmanlıca aydınların yapay dili iken Türkçe halkın dilidir.

Yazar bu Osmanlıca görüşlerini bilimsellikten ve durumu anlamaktan uzak olarak tanımlamıştır.

Dördüncü bölümün üçüncü kısmı olan Dil Düzlemleri: Konuşma Dili ve Yazı Dili adlı kısımda yazar ana dil/konuşma dili bir de standart dil/yazı dili açısından Osmanlıca'yı incelemiştir. Develi'nin görüşlerine yer verdiği E. Sezer göre "*Osmanlıca, Türkçe'nin temel sözdizimi üzerine kurulmuş, ama pek çok farklı sözcük ve yapıyı içeren, anadilden uzak bir yazı dili/standart dil idi; başka bir deyişle Türkçe diye konuşulan bir dil vardı, ama standart dil bundan oldukça farklıydı.*"

Yazar genel olarak dördüncü bölümün sonunda sayfa 64'te belirttiği üzere şu sonuca ulaşmıştır: "*Osmanlıca diye ayrı bir 'dil' yoktur. Osmanlı aydınının yüzyıllar içerisinde, Oğuzların içine girdikleri kültür ortamının paylaşıldığı diğer dillerle*

rekabet etme ve bu rekabette yenilmeme arzusu bir yazı dili/üst değişke yaratılmasına sebep olmuştur, konuşma dili veya halk dili ile bu yazı dili/üst değişke arasındaki anlaşılabilirlik makası gitgide açılmıştır. Osmanlı aydınını bu konuda güdüleyen etkenlerden biri de, İ. Fazlıoğlu'nun formüle ettiği "hakikate ilişkin nazari bilgiyi temsil edebilecek 'yarı-sembolik dil' seviyesine hızla ulaştırılmak istenmesi arzusu"dur. "

Kitabın beşinci bölümü olan Devletin Dili adlı bölümde (s.69-74) yazar Osmanlı Devletinde Türkçenin devlet dili olması üzerinde durmuştur. Osmanlı Devleti, Selçuklu Devleti gibi devlet dilini Arapça yapmamıştır. Orta Asya'dan gelen yoğun Türk nüfusu ve Osmanlı Devletinin kurulduğu yer itibariyle Farsça ile uzun süreli temasta bulunmaması bunda etkili olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devletinde saray dili hep Türkçe olmuştur.

Kitabın son bölümü olan Osmanlı Diplomatiyası adlı altıncı bölümde yazar bölümün başında Osmanlı belgelerinin L. Fekete'den beri dini ve laik olmak üzere iki grupta incelendiğine değinir. Bu belgelerin Türkçesinin yüzyıllara ve çıktığı kuruma göre değişmesinden bahseder. Diğer devletlere gönderilen belgeler ile ülke içinde çıkarılan belgeler arasındaki dil farklılıkları üzerinde durur. Tanzimat'la birlikte belgelerdeki değişimden bahseder. Belgeleri yazan kişilerin eğitimine yer verir.

Kaplan "*Osmanlıca hakkında hüküm verirken, yeni bir medeniyet alemine giren ve onun içinde asırlarca yaşayan insanların duygu ve davranış tarzını benimsemek ve tasavvur etmek lazımdır*"² der. Bu kitap bu açıdan bir anahtar işlevi görmektedir.

² Mehmet Kaplan, Nesillerin Ruhu, İstanbul 2014, s.140